

PRADINIŲ KLASIŲ MOKINIŲ MOKYMOSI YPATUMAI

Kokios įtakos dominuojantis intelekto tipas, smegenų veiklos funkcijos, informacijos priėmimo ir tvarkymo būdai bei kitos žmogaus savybės turi įtakos jo mokymuisi. Kodėl kai kuriems mokiniams be vargo sekasi mokytis, o kitiems toje pačioje klasėje su tomis pačiomis priemonėmis – ne taip sėkmingai? Kas yra mokymosi stilius? Kas yra intelektas? Į šiuos klausimus nelengva atsakyti.

Mokymosi stilius – tai pamėgtas galvojimo, informacijos apdorojimo ir supratimo būdas. Jeigu jums reikėtų pažinti atmosferos reiškinius ar skirtingų pasaulio regionų gamtą, jūs pažiūrėtumėte videofilmą, ar išklausytumėte paskaitą? O jei su vaikais reikėtų aiškinti fizikinius reiškinius (pvz., skysčių virimas, kristalizavimasis, kūnų skirtingose temperatūrose plėtimasis ar siaurėjimas ir t.t.), mieliau su jais padirbėtumėte laboratorijoje ar skaitytumėte paskaitą?

Pastarųjų metų tyrimai rodo, jog ugdymo procese vis dar ryškiai vyrauja tradiciniai mokymo(si) būdai - skaitymas, rašymas, pasakojimas, kurie nėra siejami su asmeninėmis mokinių savybėmis, arba pedagogai ugdymo(si) metodus naudoja tiesiog intuityviai (Gyventojų mokymosi poreikių tyrimas, 2004; Studentų požiūrio į mokymąsi tyrimas, 2005).¹

Tyrinėtojai nustatė, kad mokinių, kurie mokėsi mėgstamu būdu, rezultatai buvo daug geresni. Visų besimokančiųjų mokymosi stiliai yra skirtingi. Kai kurie teikia pirmenybę klausymui ir kalbėjimui, kiti - teksto analizei arba mokosi vaizdinių priemonių pagalba. Siekiant naudoti tinkamus ugdymo būdus ir parinkti mokymo(si) strategijas pradinėse klasėse, labai svarbu žinoti, kokie mokymosi būdai ir strategijos tinka vienam ar kitam mokiniui.

Mokymosi stiliai šiandien grupuojami pagal įvairius požymius. Pasakojimas apie šešis aklius žmones, skirtingai apibūdinančius dramblių, nes prisiliečia prie skirtingų dramblio kūno dalių, analogiškas stilių grupavimui. Kiekvienas jų atspindi kitokį atramos tašką. Kai kurie jų atsižvelgia į konteksto ypatybes ar į tai, kokiems duomenims teikiama pirmenybė, tuo tarpu kiti - į apdorojimo ar atsako pobūdį. Kad mokytojas galėtų nuspręsti, kuris mokymosi stilius priimtinausias, siūloma įsiklausyti į mokinius. Štai keli tipiniai atsakymai, nurodantys, kam mokiniai skiria pirmenybę: „Tai *atrodo* puikiai“, „Tai *skamba* gerai“, „Aš *jaučiuosi* pavargęs“, „Ar galima tai *paliesti*?“. Kitas būdas – suteikti mokiniams galimybę rinktis, ir jie pasirinks tai, ką mėgsta.²

Skiriami trys pagrindiniai informacijos priėmimo bei tvarkymo būdai: **vizualinis, audialinis ir kinestezinis**. Žmonės, kurie priima bei apdoroja informaciją dažniausiai vienu iš minėtų būdų, mokosi skirtingai.

Pasak A. Smith (1999), **vizualai** (dominuoja vaizdinis informacijos priėmimo ir apdorojimo būdas) turi labai gerą vaizdinę atmintį ir gali joje atkurti net prieš keletą metų matytas scenas, objektus bei veidus. Jiems patinka, kai informacija pateikiama vaizdžiai: naudojant grafikus, schemas, plakatus, minčių žemėlapius, išryškinant esminius žodžius. Vizualai taiko vaizdinę ortografijos strategiją: tardami žodžius, mato juos bei jų sudėtinę dalis. Vizualai dažniausiai kalba greitai, pakeltu tonu, naudoja daug nurodančiųjų gestų, ore braižo schemas. Šie žmonės dažnai vartoja „vizualinius“ teiginius: „pažiūrėk, kaip atšilo oras“, „aš matau, ką tu galvoji“, „tai neblogai atrodo“, „nušvieskite reikalo esmę“, „pasirodo, tu buvai teisus“, „ateitis atrodo miglota“, „ar aš pakankamai aiškiai tai atskleidžiau“, „matau šviesą tunelio gale“, „pažvelk į tai iš mūsų perspektyvos“ ir pan.

Audialai (žmonės, kurie teikia pirmenybę garsinei informacijai) turi gerą girdimąją atmintį ir gali atkurti situacijas, mintyse „klausydamiesi“ dialogų. Jiems patinka diskusijos, paskaitos, pasisakymai, garso įrašai bei įvairūs žaidimai žodžiais. Jie mėgsta garsiai skaityti ir klausytis garsiai skaitomų istorijų. Audialai naudoja audialinę ortografijos strategiją, kuomet tariant žodžius išsimenamos garsų dalys. Jiems klausantis, žvilgsnis tampa tarsi nematantis, ausis atsukta į garso šaltinį. Mokydamiesi audialai garsiai skaito arba „kalbasi su savimi“, aiškiai atskiria ir moduliuoja garsus, kad pabrėžtų mintį. Jų rankų gestai - akomponuojantys: punktų skaičiavimas lenkiant pirštus, gilus įkvėpimas prieš pasakant pagrindinę mintį ir pan. Jiems patinka, kai instrukcijos pateikiamos žodžiu, akcentuojant veiksmų atlikimo tvarką, pakartojant ir apibendrinant. Audialai vartoja „audialinius“ teiginius: „*girdžiu*, ką sakai“, „*skamba* puikiai“, „*jau*

¹ http://fips1.pabw.at/grundvig/englisch/learning_my_way_li.pat

² Jensen E. Tobulas mokymas, Vilnius, 2001, p. 28

girdžiu pavojaus varpus“, „vienąsyk tai *nuskambės* per visą šalį“, „visi tik ir *šneka* apie tai“, „ta idėja *zyžia* mano galvoje“, „tai man nieko *nesako*“, „man nepatinka jo *tonas*“ ir pan.

Kinestetikai (pasaulį pažįsta lytėdami ir dalyvaudami) lengvai prisimena įvykius bei gali įvardyti su jais susijusius jausmus ir pojūčius. Jiems patinka fizinė veikla, modeliavimas, žaidimai lauke, ekskursijos, mokymasis veikiant (projekto metodas). Kinestetikai išimena žodžius juos perrašydami ar bent judindami ranką taip, tarsi rašytų. Kalbėdami jie dažnai tarsi imituoja tai, apie ką pasakoja. Kadangi kinestetikai fiziškai labai aktyvūs, jiems mokantis būtinos reguliarios pertraukėlės. Tokiems žmonėms patinka, kai užduotys pateikiamos emocionaliai, demonstruojant realius objektus, naudojant daug gestų ir mimikos elementų. Kinestetikai vartoja teiginius: „*jaučiu*, viskas bus gerai“, „ar jau galima to *imtis?*“, „esu *sukrėstas* to, ką *patyriau*“, „aš jau pakeičiau savo *poziciją*“, „*pamečiau* mintį“, „tai buvo gilus *išgyvenimas*“, „ši mintis pati *svariausia*“, „netrukus *žengsime* platų žingsnį“ ir pan.

R. Neuburg ir V. Harris (2003) pateikia patarimų, kaip reikėtų mokytis skirtingų tipų žmonėms. Jei *dominuoja vizualinis informacijos priėmimo būdas*, rekomenduojama:

- piešti su mokomąja medžiaga susijusius paveikslėlius, schemas, minčių žemėlapius;
- pabraukti svarbiausius dalykus, naudojant spalvas bei skirtingus šriftus.
- taip pat gerai yra žiūrėti mokomuosius filmus;
- kurti plakatus;
- svarbiausią informaciją užrašyti ir priklijuoti gerai matomose vietose ir t.t.

Jei dominuoja *audialinis informacijos priėmimo būdas*, geriausia mokytis:

- skaitant garsiai ar pašnibždomis;
- nuolat klausantis įrašyto teksto;
- kam nors pasakojant apie tai, ką norima įsiminti, tekstą, kurį reikia išmokti;
- kartojant ritmiškai;
- labai gerai mokytis klausantis muzikos bei radijo programų apie tai, ko mokomasi.

Jei dominuoja *kinestezinis informacijos priėmimo ir apdorojimo būdas*, rekomenduojama:

- mokantis vaikščioti ar kitaip ritmingai judėti (pavyzdžiui, kartojant taisyklę ritmingai spragsėti pirštais ar mušti koja);
- nuolat keisti ar bent pertvarkyti savo mokymosi vietą;
- skaitant mokymosi medžiagą rekomenduojama keisti kūno padėtį (skaityti atsistojus, atsigulus, atsisėdus, stovint ant vienos kojos ir pan.);
- emocionaliai reaguoti į skaitomą tekstą (šypsotis, linksėti, raukytis, piešti šypsenėles, šauktukus ir kt. ženklus).

Svarbius dalykus patariama užrašyti mažuose lapeliuose ir priklijuoti juos gerai matomose, bet gal netikėtose vietose (pavyzdžiui, šaldytuvo viduje, draugui ant nugaros ir pan.).³

Intelektu esmė ir prigimtis taip pat nėra visiškai aiški. Tačiau yra tiksliai žinoma, kad protinių gebėjimų neįmanoma įvertinti vien tik nustatant žmogaus intelekto koeficientą (IQ) ar vadovaujantis jo pasiekimais. Įrodyta, jog vaiko gabumus lemia įgimtų savybių ir aplinkos sąveika. Tai reiškia, kad šie gabumai gali arba sunykti, arba atsiskleisti. Todėl yra nepaprastai svarbu juos anksti pamatyti ir skatinti skleistis. Įvairius žmogaus gabumus puoselėti galima taikant intelekto pažinimo ir plėtojimo modelius. Vienas iš jų yra amerikiečių intelekto tyrėjo, psichologijos profesoriaus Howard'o Gardner'io apibrėžtas modelis.

Tarptautinių žodžių žodyne teigiama, kad *intelektas* (lot. intellectus – suvokimas, prasmė)- tai protas, pažintiniai žmogaus sugebėjimai.⁴

Psichologams intelektas yra sugebėjimas:

- operuoti abstrakčiais simboliais ir ženklais (C. Spearmanas, L. Termanas);
- adekvačiai prisitaikyti prie naujų situacijų (A. Binetas, W. Sternas) arba mokytis (I. Woodrowas, D. Steikas, J. Dunkanson);
- perdirbti informaciją sprendžiant problemas (J. P. Guilfordas, W. Estesas, R. Sternbergas).

³ http://fips1.pabw.at/grundtvig/englisch/Learning_My_Way_li.pdf

⁴ Tarptautinių žodžių žodynas, 2003, p.324

Pasak J. Piaget, intelekto operacijos psichikoje yra interiorizuoti subjekto veiksmai maštant, kuomet koordinuojasi ir susidaro paslankios vientisos struktūros, kurioms būdinga grįžtamumas ir atvirkštumas. Kai šios operacijos susiformavusios, žmogus tuo pat metu gali suvokti tiesioginį ir jam atvirkštinį veiksma. Pvz., vaikas atminties veiksmo išvelgia sudėtį, dauginimo veiksmo – padalijimo galimybę.

A. Binetas intelektą siejo su dėmesiu. Jo teigimu, skirtingus intelekto lygius lemia skirtingas dėmesys. A. Bineto tyrimais, atsiliekančios individai nuo pirmiaujančių ypač skiriasi dėmesio savybėmis. Vėliau R. Cattelis (1963) išskyrė du intelektus: „tekantį“ (fluid) ir „kristalizuotą“ (crystallized). Jis aiškino, kad „tekantis“ intelektas priklauso nuo prigimties, o „kristalizuotas“ – sprendžiant pažinimo uždavinius. Abu šiuos intelektus lemia aplinka ir mokymasis.

1964 m. Stanfordo universiteto psichologijos, statistikos ir edukologijos profesorius **McNemar** intelekto apibrėžimą juokais suformulavo taip: „Kiekvienas gudrus žmogus žino, kas yra intelektas... tai tas, ko nėra pas kitus“.⁵ Kasdienybėje žmogaus intelektą siejame su jo sumanumu, protingumu, sugebėjimu spręsti problemas, greitai perprasti dalykus, pasimokyti iš patirties.

Dauguma psichologų suvokė, jog kalbėti apie vientisą intelektą neatsižvelgiant į visumą užduočių, kurias tenka spręsti žmonėms įvairiose gyvenimo situacijose, būtų klaidinga. Kiekvienas žmogus savo kasdieniniame gyvenime veikia savitai. Statistinių metodų pagalba L. L. **Torstaunas**, psichometrijos ir psichofizikos sričių pionierius, 1938 m. ištyrė įvairias intelekto dalis, kurias jis pavadino pirminėmis protinėmis potencijomis („Primary Mental Abilities“). Jis išskyrė tokias 7 potencijas:

gebėjimą skaičiuoti – gebėjimą operuoti skaičiais ir atlikti aritmetinius veiksmus;
verbalinį (žodinį) lankstumą – gebėjimą lengvai, laisvai ir tinkamai žodžiais išdėstyti savo mintis;

verbalinį suvokimą – gebėjimą suvokti žodinę ir rašytinę informaciją;

erdvinę orientaciją – gebėjimą įsivaizduoti erdvėje įvairius daiktus ir objektus;

atmintį;

gebėjimą mąstyti;

suvokimo greitį.

L.L. Torstaunas teigė, kad pakanka tik sukurti testus tirti kiekvienai iš šių intelekto dalių, ir bus galima nubrėžti kiekvieno tiriamojo potencialių galimybių profilį. Tačiau pasirodė, kad išskirtos dalys nėra jau tokios nepriklausomos ir reikia žymiai detalesnės intelekto analizės.

Psichologų nuomone kai kurios užduotys reikalauja konkretaus, kitos – abstraktaus intelekto. Konkretus arba praktinis intelektas padeda spręsti kasdienes užduotis ir orientotis kasdieniniame bendravime (ėjimas apsipirkti, sąskaitų pildymas, laikymasis įprastų procedūrų, elgsenos šablonų), o abstraktus – padeda operuoti žodžiais ir sąvokomis. Abstraktųjį intelektą akivaizdžiai iliustruoja aklo žmogaus prašymas papasakoti jam „apie gūbės kaklo grožį“....

A. Ketelo nuomone, kiekvienas žmogus gimdamas atsineša potencialų arba *intelligence fluide* intelektą. Būtent jame yra mūsų gebėjimas mąstyti, abstrahuoti ir spręsti. Maždaug apie 20-sius gyvenimo metus šis intelektas pasiekia savo maksimumą. Intelekto vystymasis priklauso nuo tų pačių veiksnių, lemiančių ir kitų organizmo funkcijų vystymąsi. Tai genetiniai ir įgimti veiksniai, chromosomų anomalijos, vaisiaus mitybos sutrikimai, ligos nėštumo metu bei vartojami vaistai ar kitos medžiagos. Taip pat aplinkos veiksniai (nesvarbu, kokią potencialą atsineš kūdikis gimdamas, augant jo elgesys ir intelektas vystysis priklausomai nuo supančios aplinkos: mitybos, psichinės stimuliacijos, vaikų skaičiaus šeimoje, socialinės padėties ir t.t.). Dauguma mokslininkų mano, kad 20% mūsų intelekto priklauso nuo sąlygų gimdoje, dar 20% reikia priskirti aplinkai, kurioje mes užaugame, o 50% priklauso genams. Likusius 10% mokslininkai priskiria nenumatytoms aplinkybėms.⁶

Pedagoginiu požiūriu vertingas L. M. Vekerio genetinis struktūrinis intelekto modelis. L. M. Vekeris intelekto struktūros genezę įsivaizduoja kaip kūgį, kuriame matyti visi jo lygmenys (žr. pav.).

⁵ http://www.info.lt/intelektika/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=51

⁶ http://www.moku.lt/darbai/moku.lt_intelektas



Akivaizdu, kad kiekvienas aukštesnis intelekto lygmuo atsiranda iš žemesnio kaupiantis patyrimui per atminties procesus (įsiminimą, išlaikymą ir atgaminimą) ir sprendžiant iškilusias problemas. Šis modelis padeda suprasti, kokia didelė atsakomybė už augančio žmogaus intelektą tenka jo artimiausiai aplinkai, mokymo turiniui ir metodams. Nepakankamas arba netinkamas vaiko intelekto lavinimas ankstyvoje vaikystėje, likusios „baltos dėmės“ jo jutimų ar suvokimo lygmens intelekto gali sunkinti tolesnę intelekto raidą.

Amerikiečių psichologas **Hovardas Gardneris**, daugiau nei 20 metų tyrinėjęs vunderkindų genialumą, žmones su pažeistomis smegenimis, nesugebančių mokytis vaikų sutrikimus, patvirtino nuomonę, jog *intelektą sudaro ne vienas, bet daug lygiaverčių sugebėjimų*, kurių kiekvienam būdinga sava simbolių sistema – savitas informacijos perdavimo vienetas. Jo manymu šiandieninė mūsų kultūra pernelyg išaukština verbalinį bei loginį intelektą, o kitas intelekto formas ignoruoja. 1983 m. knygoje „Frames of mind“ jis išskyrė šiuos pagrindinius 7 intelektus:

Verbalinis intelektas – tai jautrumas žodžių prasmei, jų tvarkai sakinyje. Žmonės su išvystytu verbaliniu intelektu lengvai suvokia ir įsisavina žodinę informaciją, gali fiksuoti įvairius kalbos niansus, stilių bei atpažinti kalboje išreikštą nuotaiką. Jie sugeba argumentuoti, įtikinėti, bendrauti, mokytis, protingai bei meistriškai naudoja žodžius. Šie žmonės mėgsta skaityti, sklandžia kalba reiškia mintis. Jiems patinka rašyti bei žaisti žodžių žaidimus, nes žodynas yra turtingas. Jie rašo aiškiai, mėgsta pasisakyti prieš auditoriją.

Mokantis tokiems žmonėms patariama naudoti daugiau rašytinės ir šnekamosios kalbos pratimų, skaityti knygas, užsirašinėti kylančias mintis, aiškinti savo idėjas kitiems. Verbalinį intelektą galima plėtoti pasakojant įvairias istorijas, žaidžiant žodžių žaidimus, atliekant žodyno turinimo pratimus, sprendžiant rebusus ir kryžiažodžius, dalyvaujant debatuose bei diskutuojant.

Muzikinis intelektas – tai gebėjimas jautriai reaguoti į besikeičiančius garsus, išskirti instrumento skambesį melodijoje, mėgautis improvizuojant ir žaidžiant su muzikos garsais. Tokie žmonės yra jautrūs balso tonui, tembrui, ritmui, emocinei muzikos jėgai. Jie dažniausiai būna labai dvasingi.

Loginis – matematinis intelektas – gebėjimas manipuliuoti abstrakčiais simboliais, gerai spręsti loginius galvosūkius, ieškoti priežasties ir pasekmės ryšių, formuluoti tezes, vystyti koncepcijas, racionaliai analizuoti procesus bei įvykius. Žmonės, kurių loginis – matematinis intelektas gerai išvystytas, geba išvelgti įvairių reiškinių loginę struktūrą, mėgsta tikslumą, jiems patinka abstrakčiai mąstyti, skaičiuoti, jie mėgsta dirbti kompiuteriu. Tokie žmonės žavisi gerai organizuota veikla. Šiuo intelektu pasižymintys vaikai mėgsta strateginius žaidimus, galvosūkius, eksperimentus. Juos domina matematiniai pratimai bei užduotys, daiktų ir reiškinių kategorijos bei sąryšiai.

Mokantis loginis - matematinis intelektas naudojamas grupuojant užduotis logine, tvarkinga seka, atsekant ryšius tarp mokomosios medžiagos dalių. Loginį - matematinį intelektą rekomenduojama plėtoti žaidžiant matematinis žaidimus, analizuojant ir interpretuojant duomenis, kompiuteriu braižant diagramas, schemas ir kt., įvairias veiklas atliekant nuosekliai, žingsnis po žingsnio.

Erdvinis intelektas – tai gebėjimas gerai manevruoti erdvėje, konstruoti ar įsivaizduoti trimačius objektus bei jų projekcijas, interpretuoti diagramas, žemėlapius ir kt. Šis intelekto tipas "mąsto" vaizdiniais bei erdvinėmis sąvokomis. Žmonės, kurių erdvinis intelektas gerai išvystytas, yra nuostabūs stebėtojai, jie jaučia visumą, gerai piešia, tapo, lipdo, lengvai skaito žemėlapius, schemas, diagramas, turi

gerą vaizdinę atmintį, ypatingai tiksliai skiria spalvas. Jie mėgsta išreikšti savo idėjas grafiškai ir lengvai orientuojasi nepažįstamoje erdvėje bei teritorijoje.

Mokantis erdvinis intelektas naudojamas, kuomet žiūrimi mokomieji filmai, skaidrės, modeliai, analizuojamos schemos, diagramos, plakatai, braižomi minčių žemėlapiai. Siekiant plėtoti erdvinį intelektą, patariama kurti simbolius, piešti diagramas ir žemėlapius, integruoti dailę su kitomis disciplinomis, žiūrėti ir kurti filmus, naudoti periferinius simbolius (įvairius ženklus ir plakatus ant sienų), keisti sėdėjimo vietas klasėje, spalvomis išryškinti esminius dalykus. Tokius gebėjimus galima ugdyti jau ankstyvajame amžiuje - dėlionės, origamiai, įvairūs judesio žaidimai yra žaismingos erdvinio intelekto plėtojimo priemonės.

Kinestezinis intelektas – tai kūno intelektas. Žmonės, kurių kinestezinis intelektas gerai išvystytas, itin gerai jaučia savo kūną, jų puikūs refleksai, jie greitai išmoksta naują judesį, pastebi judančius objektus, mėgsta liesti ir dažniausiai yra auksinių rankų meistrai. Tokiems žmonėms patinka vaidinti, jie yra jautrūs fizinei aplinkai, atsimena tai, kur realiai dalyvavo, o ne tai, ką girdėjo ar tik matė.

Mokymosi procese kinestezinis intelektas taikomas žaidžiant judriuosius dalykinius žaidimus, kuriant vaidybines situacijas, dažnai darant pertraukėles, nuolat keičiant sėdėjimo vietą. Mokomąją medžiagą patariama kartoti bėgant, einant ar pan., naudoti modelius, konstruoti iš lego kaladėlių ir kitokių detalių, tiesiog spragsėti pirštais, ploti delnais, šokinėti, lipti ir kt.

Vidinis (asmeninis) intelektas – tai gebėjimas pažinti save, paaiškinti savo ir kitų žmonių mintis, jausmus, emocijas, nusipiešti tikslų savo psichologinį portretą, ieškoti atsakymų į būties klausimus. Žmogui būdingas jautrumas savo vertybėms, savo jausmų, pranašumų ir trūkumų pažinimas, puikus savęs, savojo tikslo suvokimo pojūtis, intuicija, vidinė motyvacija, polinkis į savianalizę bei individualizmas.

Mokydamasis toks žmogus turėtų atrasti studijuojamo dalyko svarbą vidiniam tobulėjimui, emocionaliai įsijausti, skirti laiko savirefleksijai, rašyti mokymosi dienoraštį, mokyti savarankiškai, kai tik tai įmanoma. Vidinis (asmeninis) intelektas plėtojamas savo jausmus ir nuojautas aprašant dienoraštyje, studijuojant savarankiškai, dažniau elgiantis kitaip nei visi.

Tarpasmeninis (socialinis) intelektas – tai gebėjimas įvairiais būdais bendrauti su kitais socialinėje aplinkoje. Žmonės, kurių tarpasmeninis (socialinis) intelektas gerai išvystytas, lengvai užmezga kontaktą ir bendrauja su žmonėmis, gerai derasi, suvokia kito žmogaus ketinimus, mėgsta būti draugijoje, turi daug pažįstamų. Jam patinka grupinė veikla. Jis dažnai tarpininkauja sprendžiant konfliktus, domisi socialinėmis situacijomis.

Tarpasmeninis (socialinis) intelektas panaudojamas, kai mokomasi bendradarbiaujant su grupės nariais, diskutuojama mokomojo dalyko klausimais. Siekiant plėtoti tarpasmeninį (socialinį) intelektą, reikia atlikti įvairias užduotis kartu su komandos nariais (ypač tinka projektinė veikla), praktikuoti bendravimo pertraukėles, kurti situacijas, kuriose būtina užmegzti kontaktus su nepažįstamais žmonėmis, padėti kartu besimokantiems.

Pastaruoju metu populiaru tapo emocinio intelekto sąvoka, kuri patraukė tiek mokslininkų, psichologų, tiek visos visuomenės dėmesį. Vis labiau populiarėja terminas „emotional intelligence“ - **emocinis intelektas**, kaip būtina socialinio intelekto dalis, daranti didžiulę įtaką loginio-pažintinio intelekto raidai. Visame pasaulyje išgarsėjo Danielio Golemano knyga „Emocinis intelektas“, plačiai visuomenei pasakojanti apie emocinį intelektą ir apie tai, kuo jis mums svarbus. Knyga padeda suprasti, ką iš tikrųjų reiškia būti protingam, „matyti ir mąstyti širdimi“. Tačiau mokslas vis dar neatrado tikslaus šios sąvokos apibrėžimo. Šiandien emocinė kompetencija apibūdinama kaip gebėjimas suvokti savo jausmus, sulyginti emociškai susijusius jausmus, suvokti emocinę kitų būseną, teisingai vertinti ir kontroliuoti savo emocijas bei konstruktyviai jas reikšti, taip pat daryti įtaką kitų žmonių elgesiui, suprasti informaciją, kurią užkoduoja emocijos, bei sugebėjimas valdyti emocijas.

Emocinį intelektą sudaro:

Sugebėjimas suvokti emocijas. **Galėjimas tiksliai atpažinti emocijas – veiduose, muzikoje, dizaine.** Sugebėjimas pasinaudoti emocijomis minčių eigoje. **Tai tikslus emocijų susiejimas su kitais esminiais pojūčiais – spalvomis, tekstūra. Emocijų naudojimas pakeičiant perspektyvą.** Sugebėjimas suprasti emocijas bei jų prasmę. Sugebėjimas analizuoti emocijas dalimis. **Sugebėjimas suprasti galimus vienu**

jausmų perėjimus/virsmus į kitus. Sugebėjimas suprasti sudėtingus jausmus. Sugebėjimas valdyti emocijas. Sugebėjimas valdyti savo ir kitų emocijas.

Remdamasis įvairiais tyrimais ir propaguodamas emocinio intelekto idėjas verslo pasauliui, D.Goleman 2001 metais sujungė sugebėjimus bei savybes ir teigė, jog emocinį intelektą sudaro: savęs suvokimas – **tikslus savęs pažinimas ir įvertinimas, pasitikėjimas savimi**; savireguliacija – **galėjimas kontroliuoti save, būti patikimam, prisitaikančiam, besikeičiančiam**; motyvacija – **tai orientacija į pasiekimus, atsidavimas, iniciatyva, optimizmas**; empatija – **sugebėjimas suprasti kitus, lavinti juos, orientacija į pagalbą, sugebėjimas matyti kitus žmones skirtingus**; socialiniai įgūdžiai – **įtakos darymas, komunikavimas, konfliktų ir streso valdymas, lyderystė, pokyčių inicijavimas, ryšių užmezgimas, bendradarbiavimas, sugebėjimas dirbti komandoje**.

Šiandien dažnai netgi teigiama, kad emocinis intelektas žmogaus gyvenime yra gerokai svarbesnis nei loginis mąstymas ar įprastinis intelektas, kuris ilgai buvo laikomas žmogaus sėkmės darbe garantija. Jausminis intelektas padeda suprasti ir valdyti savo jausmus, rasti argumentus ir bendrauti su žmonėmis. Ypač didelį vaidmenį jausminis intelektas vaidina darbe, kur nuolat bendraujama su žmonėmis.⁷

Apibendrinę pateiktą medžiagą, intelektą galėtume apibrėžti maždaug taip:

Intelektas – protas, sugebėjimas mąstyti, išvalga, visuma protinių funkcijų (lyginimas, abstrahavimas, sąvokų kūrimas, vertinimas, sprendimas), kurios jutiminę medžiagą paverčia žiniomis arba kritiškai vertina ir peržiūri jau turimas žinias.

Atkreiptinas dėmesys, kad pateiktos charakteristikos negali būti naudojamos mokiniams rūšiuoti, nes kiekvienas žmogus turi daugialypį intelektą ir negalima jo priskirti kuriam nors vienam. Tačiau mokytojas, žinodamas klasės mokinių intelektų ir mokymosi stilių įvairovę, gali lanksčiau pritaikyti įvairius mokymo metodus ir medžiagą, kad ugdymo turinys taptų prieinamas kuo didesnei daliai mokinių ir kuo daugiau jų patirtų mokymosi sėkmę

Be to, kiekvienas mūsų savyje turime visų tipų intelektų. Visi šie intelektai papildo vienas kitą ir tarsi susilieja į vieną. Tarkim, kinestetinis intelektas yra labai svarbus mūsų verbaliniams, loginiams ir tarpasmeniniams sugebėjimams. Ta pati galvos smegenų dalis, kuri valdo judesius, taip pat atsakinga ir už atminties, dėmesio funkcijas, erdvės suvokimą. Tačiau kiekvieno žmogaus dominuojantis intelekto tipas (ar kelių jų kombinacija) nulemia jam tinkamų mokymosi būdų įvairovę.

Jei mokomasi klasėje, o ne individualiai, mokymosi procesui emocinį atspalvį suteikia aktyvinantys žaidimai, o pojūčiai, kuriuos patiria besimokantieji, palengvina įsiminimą. Todėl mokantis rekomenduojama dažniau taikyti aktyvius mokymosi metodus bei aktyvinančius žaidimus.

Jensen (2001) knygoje „*Tobulas mokymas*“ (144 - 152 p.) aprašo daugybę mokymąsi aktyvinančių žaidimų, kuriuos galima sėkmingai taikyti bet kokio amžiaus besimokančiųjų grupėse:

1. „*Kas papildys*“. Tai linksmas būdas pakartoti medžiagą. Pakvieskite vieną mokinį atsistoti prieš klasę ir pavaizduoti tai, ko išmoko per pamoką. Paskui kitas mokinys prisijungs prie ekspromtu sukurtos gyvos skulptūros, paskui vienas po kito prieina likusieji mokiniai ir prisijungia prie skulptūros; taip sukurama didžiulė gyva scena, vaizduojanti tai, kas buvo išmokta per pamokas.

2. „*Kamuolio mėtymas*“. Penki - septyni mokiniai stovi ratu veidu vieni prieš kitus maždaug 2-3 metrų atstumu. Vienas mokinių turi kamuolį, kurį meta kam nors kitam. Asmuo, turintis kamuolį, privalo ką nors pasakyti. Žaidimo turinys gali būti bet koks: klausimai ir atsakymai, istorijos, pradėtos prieš tai turėjusio kamuolį, pratęsimas, komplimentų sakymas, žodžio asociacijos, matematiniai faktai, valstybės ir jų sostinės ir t.t. Žaidimas turi būti greitas ir lengvas.

3. „*Reklaminės pertraukėlės*“. Tai labai geras būdas pakartoti išeitą medžiagą. Kiekviena komanda gauna arba pasirenka temą ir pateikia savąjį reklaminės TV pertraukėlės variantą. Reklamos tikslas – pakartoti pamokos turinį. Žaisti galima komandomis arba poromis.

4. „*Karšta kėdė*“. Kiekviena komanda susėda ratu. Vienas mokinys sėdi „karštoje kėdėje“. Visi kiti gauna po vieną minutę išsakyti savo teigiamus atsiliepimus apie tą mokinį. Klausytojas turi tylėti ar sakyti tik „ačiū“. Leiskite karštoje kėdėje pasėdėti kiekvienam komandos nariui.

⁷ <http://www.repetitoriai.lt/lt/naudinga/detail.php?id=1031>

Mokymosi režimas: pertraukėlių ir atsipalaidavimo svarba mokantis yra neginčytina. Kaip teigia Ch. Koppensteiner (20005), įvairūs tyrimai rodo, kad išliekama susikaupus - daugiausia 30 minučių. Todėl kas 30 minučių būtinos trijų minučių pertraukėlės. Kodėl būtent trijų minučių? Mat mažiau nei trijų minučių neužtenka pailsėti, o per ilgesnį laiką pernelyg atitolstama nuo mokymosi turinio. Mokomės ir tada, kai nesimokome, nes per pertraukėles smegenys apdoroja gautą informaciją. Kas dvi valandas privalu knygas užversti maždaug 20-30 minučių. Jei įmanoma, po tokios pertraukos vėta imtis visai kitokio pobūdžio mokslų, mat tuomet naujo pobūdžio medžiaga lengviau įsimenama, netrikdo panašumas.

Tyrimais patvirtinta, kad tas, kuris mokosi visą dieną, išsaugo atmintyje maždaug 9 proc. informacijos, jei vakare nesimoko. O tas, kuris prieš miegą dar šiek tiek pasimoko, išsaugo 56 proc. žinių. Šito pasiekama tik tuo atveju, jei nesistengiama kuo ilgiau neužmigti, o mokomasi tik tol, kol ima merktis akys. Tokių pat rezultatų galima tikėtis, jei ir dieną pasimokius trumpai pamiegama. Miegas prieš mokymąsi, priešingai, gerokai sumenkina produktyvumą. Kuo trumpiau snustelitate, tuo labiau sumažėja galimybės ko nors išmokti. Tik praėjus maždaug valandai po prabudimo, šis veiksnys išnyksta.

Kaip mokytojui organizuoti ugdymo procesą, kad kiekvienas mokinys galėtų mokytis jam tinkamu būdu?

Kaip mokiniui žinoti, koks mokymosi būdas jam geriausias?

Lengviausias būdas, tinkamas visiems mokiniams, yra paprastas: *įvairovė ir galimybė rinktis*. Mokytojui reikėtų pasiūlyti mokiniams mokytis įvairiais būdais: kompiuteriu ir grupėje kartu su kitais, išvykų metu ir klausantis pasakojimo, dirbant savarankiškai ir atliekant įvairius vaidmenis.

Įvairovė ir galimybė rinktis yra svarbiausia kalbant apie mokymosi stilius.

Praktinis „žaidimas“:

KOKS YRA TAVO MOKYMOSI STILIUS?

Iš trijų pateiktų variantų pasirinkti ir apibraukti labiausiai tinkantį. Suskaičiavus apibrauktus variantus kiekvieno stulpelio apačioje parašyti galutinį variantą.

1. Susikaupimas	Ar aplinkinė netvarka blaško jūsų dėmesį? Ar jus pastebite aplink save tai, ko paprastai kiti nepastebi?	Ar jus blaško garsai ir triukšmas?	Ar jus blaško aplinkinis judėjimas? Ar jūs nutraukiate pokalbį vien tam, kad galėtumėte susikaupti?
2. Vaizdai	Ar savo vaizduotėje matote aiškius, detalius vaizdus?	Ar jūs mąstote garsais?	Ar jūsų vaizduose yra judėjimo?
3. Kalbėjimas	Ar jus erzina jeigu tenka ilgai klausytis? Ar kalbėdami dažnai naudojate žodžius: žiūrėti, įsivaizduoti?	Ar mėgstate klausytis? O gal nekantraujate kalbėti pati/pats? Ar dažnai naudojate žodžius: klausyti, galvoti?	Ar mėgstate kalbėti vaikščiodamas, judėdamas?
4. Bendravimas	Ar labiau mėgstate tiesioginį asmeninį bendravimą?	Ar labiau mėgstate svarbius reikalus aptarti telefonu?	Ar labiau mėgstate kalbėti vaikščiodamas, judėdamas?
5. Susitikimas su jau matytais žmonėmis	Ar pamirštate vardus, bet atsimenate kur buvote žmogų sutikęs?	Ar atsimenate žmonių vardus? Ar atsimenate apie ką kalbėjotės?	Ar atsimenate, ką kartu veikėte?
6. Poilsis	Ar mėgstate žiūrėti televizorių, eiti į teatrą ar kiną?	Ar mėgstate klausytis radijo, muzikos, skaityti, kalbėtis su draugais?	Ar užsiimate sportu, mezgate, konstruojate?
7. Skaitymas	Ar patinka aprašymai? Ar stengiatės įsivaizduoti žodį? Ar įsivaizduojate	Ar patinka dialogai? Ar „girdite“ veikėjų pokalbius?	Ar patinka veiksmo istorijos? O gal visai nemėgstate skaityti savo

	kaip jis atrodytų popieriuje?		malonumui?
8. Rašymas	Ar stengiatės mintyse išsivaizduoti žodį? Ar išsivaizduojate, kaip jis atrodytų popieriuje?	Ar „girdite“ rašomą žodį? Ar ištariate jį garsiai?	Ar užsirašote tam, kad pamatytumėte, kaip jis atrodo?
9. Naujos užduotys	Ar jūs pirmiau atidžiai perskaitote nurodymus/piešinius/iliustracijas? Ar jums reikalingos diagramos, lentelės?	Ar mėgstate pasitarti su kuo nors kitu? Ar kartais garsiai kalbate atlikdami užduotį?	Ar nekreipiate dėmesio į nurodymus ir pats sprendžiate, kaip atlikti užduotį?
10. Kalbos suvokimas	Ar sekate veido išraišką?	Ar klausotės balso intonacijų?	Ar sekate kūno judesius?
11. Kitų mokymas	Ar mėgstate rodyti užduotį?	Ar mėgstate aiškinti, užrašyti nurodymus?	Ar mėgstate parodyti kaip atlikti darbą?
Viso:	Regimasis	Garsinis	Kinetinis

Dažniausiai rezultatas atspindi jums labiausiai tinkamą mokymosi būdą.

Jei tai **regimasis** būdas, patariama piešti, žymėtis paraštėse, naudotis grafikais, lentelėmis, piešiniais. Svarbu atidžiai sekti nuorodas po jais. Rekomenduojama mintyse išsivaizduoti, net suvaidinti nagrinėjamą temą.

Jei tai **garsinis** būdas, patariama klausytis žodžių, kurie skaitomi, pabandyti „sukurti“ pokalbį tarp skaitovo ir teksto. Rekomenduojama skaityti garsiai.

Jei tai **kinetinis** būdas, patariama tekstuose žymėtis tai, kas yra svarbu, užrašinėti tai, apie ką pagalvota skaitant, mokantis. Patariama knygą laikyti rankoje, o ne pasidėti ant stalo. Tokiems žmonėms svarbu visą laiką būti užimtiems.⁸

⁸ http://www.linguanet_europa.org/pdf/learning-stily-questionnaire-lt.pdf